

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه تبریز

دانشکده اقتصاد، مدیریت و بازرگانی

گروه اقتصاد

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته ی علوم اقتصادی گرایش علوم اقتصادی

عنوان

بررسی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت ایران با کشورهای منتخب

آسیایی (بر اساس مدل جاذبه)

استاد راهنما

دکتر محمد رضا سلمانی بی شک

استاد مشاور

دکتر محمد علی متفکر آزاد

پژوهشگر

فرانک عزیزیان

شهریور ۱۳۹۳

تشر و قدردانی

تقدیم به خدایی که آفرید جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را و به کسانی که عشق شان را در وجودم دمید.

ماحصل آموخته هایم را تقدیم می کنم به آنان که مهر آسمانی شان آرام بخش آلام زمینی ام است. به استوارترین تکیه گاهم، دستان پرمهر برادرم بابک، به او که نمی دانم از بزرگی اش بگویم یا مردانگی، سخاوت، مهربانی و.. به سبزترین نگاه زندگیم، چشمان سبز مادرم. دریای بی کران فداکاری و عشق که وجودم برایش همه رنج بود و وجودش برایم همه مهر.

تقدیم به خواهرم، مریم، که وجودش شادی بخش و صفایش مایه آرامش من است و برادرهایم، سیامک و نویان، که همواره تکیه گاه من در مواجهه با مشکلات و وجودشان مایه دل گرمی من می باشد.

تقدیم به گلهای نازنینم غزال، تکین و سوین که کودکی گمشده ام را در چهره معصومشان پیدا کردم. تقدیم به همه اساتید عزیزم که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم.

امیدست که بتوانم با علم فراگرفته از آنها و گرمی عشق عزیزانم، هر چند کوچک، روشنگر نقطه ای از این عالم بیکران باشم.

اکنون که به یاری پروردگار این نوشتار به پایان رسیده است، همچنین وظیفه خویش می دانم مراتب قدردانی و سپاس خود را نسبت به اساتید و بزرگوارانی که در تهیه این پایان نامه مرا یاری داده اند ابراز نمایم. پیش از هر چیز از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر محمدرضا سلمانی بی شک که راهنمایی این پایان نامه را به عهده داشته اند و در تمامی مراحل پایان نامه با صبر و حوصله از رهنمودهای ارزنده و کمک های بی دریغ شان بهره مند بوده ام، و بدون راهنمایی های ارزنده شان نوشتن این رساله ممکن نبود تشکر و قدردانی نمایم.

از استاد مشاور پایان نامه ام جناب آقای دکتر محمد علی متفکر آزاد به خاطر راهنمایی های ارزنده ایشان نهایت سپاس را دارم.

از جناب آقای دکتر احمد اسد زاده که داوری این پایان نامه را متقبل شدند، به خاطر زحمات بی شائبه و رهنمودهای ارزنده ایشان ممنون و سپاسگزار هستم.

امیدوارم این تحقیق بتواند به تمامی محققینی که در این زمینه در تلاشند کمکی هر چند ناچیز ارائه نماید. باشد که قبول افتد....

نام خانوادگی: عزیزیان	نام: فرانک
عنوان پایان نامه: بررسی جریان سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت ایران با کشورهای منتخب آسیایی (بر اساس مدل جاذبه)	
استاد راهنما: دکتر محمد رضا سلمانی بی شک	
استاد مشاور: دکتر محمد علی متفکر آزاد	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: علوم اقتصادی گرایش: علوم اقتصادی	
دانشگاه: تبریز	
دانشکده: اقتصاد، مدیریت و بازرگانی	
تاریخ فارغ التحصیلی: شهریور ۱۳۹۳ تعداد صفحه: ۱۲۵	
واژه های کلیدی: مدل جاذبه، سرمایه گذاری مستقیم خارجی، صادرات، ثبات سیاسی، تولید ناخالص داخلی، داده های تابلویی	
JEL Classification: F21, F15, F41	
چکیده:	
<p>معادلات جاذبه ایزاری هستند که به طور گسترده در تجارت بین الملل برای توضیح جریان تجارت و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بین کشورها استفاده شده است. در این پژوهش عوامل تاثیر گذار بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران از هر یک از کشورهای منتخب آسیایی (شرکای تجاری ایران) و عوامل موثر بر صادرات ایران به هر یک از این کشورها در قالب داده های تابلویی برای سالهای ۱۹۹۰-۲۰۱۰ بر اساس معادله جاذبه و معادله جاذبه تصحیح یافته بررسی شده است. بر طبق نتایج پژوهش تولید ناخالص داخلی شرکای تجاری آسیایی به عنوان معرف اندازه اقتصادی کشورهای مربوطه تاثیر مثبت بر میزان صادرات ایران و جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران دارد و با در نظر گرفتن شاخص^۱ ICRG به عنوان معرف میزان ثبات سیاسی در مدل، ثبات سیاسی در ایران تاثیر مثبت بر جریان صادرات ایران و جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران از کشورهای منتخب دارد.</p>	

¹. International country risk guide

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱ مقدمه	۲
۲-۱ بیان مساله	۲
۳-۱ اهمیت و ضرورت انجام تحقیق	۴
۴-۱ اهداف تحقیق	۵
۵-۱ سوال های تحقیق	۶
۶-۱ فرضیه های تحقیق	۶
۷-۱ روش اجرای تحقیق	۶
۸-۱ داده های تحقیق و تعریف عملیاتی متغیر ها	۶
۹-۱ روش تجزیه و تحلیل داده ها و ابزارهای تحقیق	۹
۱۰-۱ جامعه آماری تحقیق و دوره زمانی مورد مطالعه	۹
۱۱-۱ محدودیت های تحقیق	۹
۱۰-۱ سازماندهی تحقیق	۱۰

فصل دوم: مروری بر ادبیات موضوع

۱-۲ مقدمه	۱۲
۲-۲ مبانی نظری	۱۲
۱-۲-۲ مدل جاذبه	۱۲
۳-۲ عوامل تعیین کننده جریان تجارت بین کشورها در چارچوب مدل جاذبه	۱۳

۱۵	۴-۲ توجیه تئوریکی استفاده از مدل جاذبه در بررسی عوامل تعیین کننده تجارت و سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۷	۵-۲ سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۱۷	۱-۵-۲ انگیزه سرمایه گذاری خارجی
۱۸	۲-۵-۲ منافع حاصل از سرمایه گذاری خارجی
۱۹	۳-۵-۲ اثرات سرمایه گذاری خارجی بر اقتصاد جهانی
۲۱	۴-۵-۲ تهدیدهای بالقوه سرمایه گذاری خارجی
۲۳۳	۵-۵-۲ موانع جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران
۲۴	۶-۲ مروری بر مطالعات انجام شده
۲۴	۱-۶-۲ مطالعات خارجی
۲۷	۲-۶-۲ مطالعات داخلی
۲۹	۷-۲ جمع بندی فصل

فصل سوم: بررسی روند متغیر های تحقیق

۳۲	۱-۳ مقدمه
۳۲	۲-۳ سرمایه گذاری مستقیم خارجی
۳۲	۱-۲-۳ مطالعه شاخص FDI در ایران
۳۶	۱-۲-۳ روند سرمایه گذاری خارجی در آسیا
۳۶	۳-۲-۳ مروری بر روند سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران
۳۹	۳-۳ بررسی روند متغیر صادرات
۴۲	۴-۳ بررسی روند متغیر تولید ناخالص داخلی
۴۵	۵-۳ بررسی روند متغیر نرخ ارز در ایران
۴۵	۱-۵-۳ انواع نرخ ارز

۴۵	-----	۱-۵-۳ نرخ ارز اسمی
۴۵	-----	۲-۱-۵-۳ نرخ ارز واقعی
۴۶	-----	۳-۱-۵-۳ نرخ ارز حقیقی موثر
۴۸	-----	۲-۵-۳ بررسی روند تغییرات نرخ ارز در اقتصاد ایران
۴۹	-----	۶-۳ بررسی روند متغیر ریسک ثبات سیاسی در ایران
۵۲	-----	۷-۳ خلاصه فصل

فصل چهارم: روش شناسی تحقیق

۵۴	-----	۱-۴ روش تحقیق
۵۴	-----	۲-۴ داده‌های تابلویی
۵۵	-----	۱-۲-۴ مزایای داده‌های تابلویی
۵۷	-----	۲-۲-۴ فرم کلی الگوی داده‌های تابلویی
۵۸	-----	۳-۴ آزمون ریشه واحد در الگوی داده‌های تابلویی
۵۹	-----	۱-۳-۴ آزمون ریشه واحد لوین، لین و چو (LLC)
۶۲	-----	۲-۳-۴ آزمون ریشه واحد ایم، پسران و شین (IPS)
۶۴	-----	۳-۳-۴ آزمون فیشر
۶۵	-----	۴-۴ آزمون هم‌انباشتگی پانلی
۶۷	-----	۵-۴ الگوی تصحیح خطا برداری VECM
۶۸	-----	۶-۴ خلاصه روش تحقیق

فصل پنجم: برآورد مدل و تجزیه و تحلیل داده‌ها

۷۰	-----	۱-۵ مقدمه
----	-------	-----------

۷۰	۲-۵ معرفی مدل جاذبه
۷۲	۳-۵ داده های تحقیق و تعریف عملیاتی متغیرها
۷۴	۴-۵ یافته های تجربی پژوهش
۷۴	۱-۴-۵ مدل ۱: تاثیر متغیرهای اقتصادی مورد بررسی بر صادرات
۷۵	۱-۴-۵-۱ نتایج رابطه همجمعی مدل ۱
۷۸	۲-۴-۵ مدل ۲: تاثیر متغیرهای اقتصادی مورد بررسی بر ورودی سرمایه گذاری خارجی
۷۹	۱-۴-۵-۲ نتایج رابطه همجمعی مدل ۲
۸۲	۵-۵ نتایج آزمون فرضیه های پژوهش
۸۳	۶-۵ خلاصه فصل

فصل ششم: نتیجه گیری و تجزیه و تحلیل داده ها

۸۵	۱-۶ مقدمه
۸۵	۲-۶ مروری بر خطوط کلی پژوهش
۸۶	۳-۶ نتایج حاصل از پژوهش
۸۶	۱-۳-۶ نتایج حاصل از برآورد مدل اول
۸۸	۲-۳-۶ نتایج حاصل از برآورد مدل دوم
۸۹	۴-۶ بررسی فرضیه های تحقیق
۹۰	۵-۶ پیشنهادات سیاستگذاری
۹۱	۶-۶ پیشنهادات برای پژوهش های آتی

منابع و مآخذ

۹۳	الف) فارسی
۹۵	ب) انگلیسی

ضمائم

نتایج خروجی نرم افزارهای Eviews7 ----- ۱۰۰

- نمودار (۱-۳) روند سرمایه گذاری مستقیم خارجی در ایران طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ ----- ۳۷
- نمودار (۲-۳) خلاصه شاخص های آماری متغیر FDI در ایران ----- ۳۸
- نمودار (۳-۳) روند جذب سرمایه گذاری خارجی از کشورهای منتخب طرف تجاری ----- ۳۸
- نمودار (۴-۳) روند صادرات در ایران طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ ----- ۴۰
- نمودار (۵-۳) خلاصه شاخص های آماری متغیر صادرات ایران ----- ۴۱
- نمودار (۶-۳) روند صادرات کشورهای منتخب طرف تجاری ایران ----- ۴۱
- نمودار (۷-۳) روند متغیر تولید ناخالص داخلی در ایران طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ ----- ۴۴
- نمودار (۸-۳) خلاصه شاخص های آماری متغیر GDP در ایران ----- ۴۴
- نمودار (۹-۳) روند تولید ناخالص داخلی کشورهای منتخب طرف تجاری ----- ۴۵
- نمودار (۱۰-۳) روند نرخ ارز در ایران طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ ----- ۴۸
- نمودار (۱۱-۳) خلاصه شاخص های آماری متغیر نرخ ارز در ایران ----- ۴۸
- نمودار (۱۲-۳) روند ریسک ثبات سیاسی در ایران طی دوره ۱۹۹۰-۲۰۱۰ ----- ۵۰
- نمودار (۱۳-۳) خلاصه شاخص های آماری متغیر نرخ ارز حقیقی موثر در ایران ----- ۵۱
- جدول (۱-۵): نتایج آزمون همجمعی پدرونی مدل ۱ ----- ۷۵
- جدول (۲-۵) ----- ۷۶
- جدول (۳-۵) نتایج برآورد مدل (۵-۵) تخمین VECM مدل ۱ ----- ۷۶
- جدول (۴-۵): نتایج آزمون همجمعی پدرونی مدل ۲ ----- ۷۶
- جدول (۵-۵) ----- ۷۹
- جدول (۵-۶) نتایج تخمین مدل (۹-۵) تخمین VECM مدل ۲ ----- ۸۰

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

یکی از واقعیت اجتناب ناپذیر بین المللی در عصر حاضر، وابستگی اقتصادی متقابل کشورها به یکدیگر است که البته پدیده ای رو به رشد می باشد. جریان های سرمایه گذاری مستقیم خارجی و تجارت چه ناشی از سیاستگذاری ها و تصمیم گیری های دولتها، چه بر خواسته از عوامل درونزای سیستم های اقتصادی کشورها، بر فعالیت های اقتصادی کشورهای همجوار و حتی کشورهای دوردست تأثیر گذار هستند. لذا دولت ها و همچنین ملتها برای همزیستی مسالمت آمیز، توسعه پایدار بین المللی و مقابله با برخی چالش ها و موانع بین المللی، ناگزیر به تصمیم گیری و واکنش هایی در راستای توسعه جریانهای تجاری و سرمایه گذاری خارجی هستند. سرمایه گذاری مستقیم خارجی از جمله منابع باثبات و پایدار برای تأمین مالی خارجی است که نه تنها مشکلات استقراض خارجی را ندارد بلکه عاملی برای جبران کمبود سرمایه کشورها به حساب می آید.

۱-۲- بیان مسئله

سرمایه، موتور محرکه رشد و توسعه اقتصادی در تمام نظریات و الگوهای رشد اقتصادی محسوب می گردد. از این رو، جذب سرمایه کافی به منظور تامین منابع مالی طرح های اقتصادی از جمله مهم ترین دغدغه های تصمیم گیرندگان اقتصادی در هر جامعه است. با گسترش مباحث مرتبط با جهانی شدن و ارتباط متقابل کشور ها و عدم تکافوی منابع داخلی برای سرمایه گذاری، کشور ها ناگزیر به جذب سرمایه های خارجی و رقابت در جذب آن هستند و امروزه بسیاری از کشور ها، به ویژه کشور های در حال توسعه می کوشند از طریق سرمایه گذاری مستقیم خارجی به اشتغال و رشد اقتصادی بالاتری دست یابند این کشور ها از طریق تشویق سرمایه گذاری عمومی و اعطای امتیازات ویژه به طرح های مهم و خصوصاً طرح های صنعتی و تجاری در صدد ایجاد فضای مناسب جهت اطمینان سرمایه گذاری خارجی باشند.

سرمایه گذاری مستقیم خارجی منجر به انتقال تکنولوژی، افزایش رقابت پذیری، دستیابی به بازارهای صادراتی، ایجاد اشتغال و افزایش بهره وری در کشور میزبان می شود. همچنین بر اساس مدل شکافهای ۳ گانه FDI، منبعی جهت پر نمودن شکاف ارزش خارجی و شکاف پس انداز-سرمایه گذاری و کمبود درآمد های مالیاتی برای کشور میزبان محسوب می شود.

ولی توجه به این نکته ضروری است که بهره‌گیری از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مثل هر نوع سرمایه‌گذاری، بستگی به چارچوب و بستر اقتصادی که در آن سرمایه‌گذاری انجام می‌شود دارد. به عبارت دیگر زمانی می‌توان گفت که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بهره‌لازم را کسب نمود که شرایط و محیط مناسب و مبتنی بر نیازهای بازار برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی فراهم باشد. (نفری و برادران شرکا، ۱۳۷۵)

همچنین رشد تجارت جهانی و تحولات ناشی از آن، یعنی اهمیت فزاینده انتقال سرمایه و تکنولوژی، ادغام و افزایش وابستگی متقابل کشورها در شرایط نوین، از مسائل عمده شکل‌گیری نظام جدید جهانی است. از طرف دیگر بی‌اعتبار شدن الگوهای اقتصاد سوسیالیستی و برنامه‌ریزی متمرکز خود عاملی برای تحولات اخیر بوده و باعث شده تا این دوره نقطه عطفی در اقتصاد سیاسی بین‌الملل به شمار رود. از پیامدهای مهم این تحول عبارت از این است که اکثر کشورهای در حال توسعه به این نتیجه رسیده‌اند که برای مدیریت اقتصادی خود راهی بجز استفاده از عناصر اقتصاد بازار پیش‌رو ندارند. بدین ترتیب کشورهای در حال توسعه به سوی خصوصی‌سازی، کاهش دخالت دولت در امور اقتصادی، تلاش در جهت جذب سرمایه‌های خارجی، همگرایی اقتصادی و تجاری و سعی برای حاکم کردن عناصر اقتصاد بازار بر اقتصاد کشورشان حرکت کردند. از میان عوامل پیش‌گفته، اصلاح سیاست‌های اقتصادی در زمینه تجارت خارجی و سیاست‌های تجاری بیش از سایر عوامل مورد توجه کشورهای جهان سوم قرار گرفته است. چگونگی جذب این کشورها در بازارهای بین‌المللی، میزان دسترسی آن‌ها به بازارهای وسیع کشورهای صنعتی و نیز نوع رابطه‌ای که بین آن‌ها می‌تواند برقرار باشد، از جمله مسائلی است که عمدتاً باید از کانال تجارت بین‌المللی حل و فصل گردد.

رشد صادرات کشورها، حداقل از دو طریق می‌تواند به رشد اقتصادی آن‌ها کمک کند. افزایش صادرات اثر مستقیم بر درآمدهای ارزی کشورها داشته و از این طریق با تامین منابع ارزی کشورها امکان سرمایه‌گذاری لازم جهت قرار گرفتن اقتصاد در مسیر رشد و توسعه را فراهم می‌آورد. از طرف دیگر توسعه صادرات امکان استفاده از امکانات بازارهای جهانی برای رشد تولیدات داخلی را مهیا نموده و از این طریق بنگاه‌ها و واحدهای تولیدی را قادر می‌سازد تا از محدودیت‌های بازار داخلی‌های یافته با توسعه مقیاس تولید به منظور صادرات بیشتر به بازارهای خارجی، علاوه بر کسب درآمدهای ارزی از صرفه‌های اقتصادی حاصل از مقیاس تولید نیز بهره‌کافی ببرد. لذا توسعه صادرات با محوریت جهش صادراتی می‌تواند از جمله اهداف برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها باشد. در کشور ما نیز جهش توسعه صادرات از برنامه سوم آغاز شد و در

برنامه چهارم نیز توسعه صادرات مورد تاکید قرار گرفت. بنابراین به دلیل اهمیت و تاثیر تجارت و سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر روند رشد اقتصادی ما به بررسی عوامل موثر بر روی آنها بر اساس معادلات جاذبه خواهیم پرداخت.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

در بسیاری از کشور های در حال توسعه شکاف بین منابع پس انداز ملی و نیازهای سرمایه گذاری و همچنین عدم تعادل بین هزینه ها و درآمدهای ارزی موجب می گردد که این کشورها برای تحقق اهداف کلان اقتصادی و برای تکمیل منابع داخلی به منابع خارجی به ویژه سرمایه گذاری مستقیم خارجی روی آورند سرمایه گذاری مستقیم خارجی در مقایسه با سرم ایه گذاری غیر مستقیم خارجی از جمله منابع باثبات و پایدار برای تأمین مالی خارجی است که نه تنها مشکلات استقراض خارجی را ندارد بلکه عاملی برای جبران کمبود سرمایه کشورها به حساب می آید^۱.

در عمل، سرمایه گذاری مستقیم خارجی موجب پر شدن شکاف بین پس انداز و سرمایه گذاری و همچنین درآمد های مالیاتی هدف گذاری شده دولت و درآمدهای مالیاتی تحقق یافته می شود. از جمله مزایای دیگر سرمایه گذاری مستقیم خارجی، می توان به بهره گیری از بزرگی مقیاس تولید، گردش بیشتر منابع مالی در نظام مالی کشور میزبان، افزایش قدرت چانه زنی و قدرت سیاسی این کشور ها به دلیل بسط روابط تجاری و سرمایه گذاری با سایر کشور ها و همچنین افزایش کیفیت کالاها و خدمات به دلیل افزایش رقابت اشاره نمود^۲.

سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورهای میزبان به طریق مختلف و در ابعاد گوناگون تاثیر می گذارد. طیف این اثر گذاری بسیار گسترده است، مانند تاثیر بر اشتغال، واردات و صادرات، تراز پرداخت ها، ساختار صنعتی، تمرکز سیاسی و غیره، که هر کدام به نوبه خود دارای پیچیدگی خاص خود است. در نتیجه شناخت اثرات سرمایه گذاری مستقیم خارجی بر شاخص های اقتصادی کشور

^۱. عباسی، ۱۳۸۲.

^۲. ملکی، ۱۳۸۲.

میزبان، به ویژه صادرات و واردات، جهت اتخاذ تصمیم های آگاهانه و کاستن از هزینه های ناشی از سرمایه گذاری مستقیم خارجی و افزودن به منابع ناشی از فعالیت شرکت های چند ملیتی ضروری به نظر می رسد.

افزایش استفاده از سرمایه، اقتصاد جهانی را دگرگون کرده است، به جرأت می توان گفت توجه به مزیت های نسبی سرمایه گذاری مستقیم خارجی وسیله است کشورهای کمتر توسعه یافته می توانند توسط آن به رشد اقتصادی مناسبی دست یابند. یکی از دلایل توسعه نیافتگی کشور های در حال توسعه، کافی نبودن پس انداز داخلی یا مشکل در کانالیزه کردن آن جهت دستیابی به سطح مطلوب سرمایه گذاری می باشد.

در اواخر دهه ۱۹۶۰، برخی از کشورهای در حال توسعه آسیا به گونه ای موفقیت آمیز از سرمایه گذاری مستقیم بنگاه های خارجی به سود راهبرد رشد مبتنی بر صادرات بهره بردند. در نتیجه کشورهای بیشتری در جهان تشخیص دادند که فواید خالص سرمایه گذاری مستقیم خارجی برای کشور میزبان، بیشتر تابعی از سیاست های دولت و ظرفیت جذب این نوع سرمایه گذاری در کش ور بوده تا متأثر از استراتژی شرکت های سرمایه گذار خارجی باشد. از این رو، سیاست گذاران در کشورهای در حال توسعه به این حقیقت پی بردند که با در پیش گرفتن سیاست های معقول و مناسب تجاری، سرمایه گذاری مستقیم خارجی می تواند ابزار مفیدی برای رشد صادرات کشور میزبان باشد^۱.

در سالهای اخیر بسیاری از کشورهای در حال توسعه از جمله کشورهای شرق و جنوب شرق آسیا برای گریز از این مشکل به جذب سرمایه های خارجی متوسل شده اند. سرمایه گذاری مستقیم خارجی علاوه بر تأمین منبعی جهت افزایش سرمایه داخلی، منافع بالقوه فراوانی برای کشور میزبان دارد.

۱-۴- اهداف تحقیق

هدف های این تحقیق عبارتند از:

۱. بررسی عوامل تاثیر گذار بر جریان تجارت ایران با کشورهای منتخب آسیایی بر اساس مدل جاذبه
۲. بررسی عوامل تاثیر گذار بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران با کشورهای منتخب آسیایی بر اساس مدل جاذبه

^۱. Sebastian (1993)

۱-۵- سؤال های تحقیق

۱. آیا فاصله جغرافیایی اثر منفی بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد؟
۲. آیا افزایش تولید ناخالص داخلی کشور ها تاثیر مثبت و معنی دار بر روی جریان تجارت ایران دارد؟
۳. آیا ثبات سیاسی اثر مثبت بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی به ایران از کشور های منتخب آسیایی دارد؟

۱-۶- فرضیه های تحقیق

۱. فاصله جغرافیایی، اثر منفی و معنی دار بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایران با کشور های منتخب آسیایی دارد.
۲. افزایش تولید ناخالص داخلی اثر مثبت بر جریان تجارت ایران با کشور های منتخب آسیایی دارد.
۳. ثبات سیاسی اثر مثبت بر جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی به ایران از کشور های منتخب آسیایی دارد.

۱-۷- روش اجرای تحقیق

مطالعه حاضر به لحاظ هدف از نوع کاربردی و به لحاظ روش تجزیه و تحلیل از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی می باشد. در این مطالعه با بهره گیری از چارچوب نظری و پیشینه مطالعاتی تحقیق به بررسی جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی و صادرات بر اساس معادلات جاذبه طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰ پرداخته شده است.

۱-۸- داده های تحقیق و تعریف عملیاتی متغیرها

بر طبق پیشینه تحقیق متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش عبارتند از:

۱- صادرات

کسب درآمد ارزی برای رشد و توسعه اقتصادی است که از فروش تولیدات یا خدمات به کشورهای دیگر حاصل می شود و می تواند در برقراری موازنه تجاری و ایجاد تعادل اقتصادی کمک شایانی نماید.

۲- سرمایه گذاری مستقیم خارجی (FDI)

سرمایه گذاری مستقیم خارجی از دیدگاه صندوق بین المللی پول^۱، سرمایه گذاری است که به هدف کسب منافع پایدار در کشوری به جز موطن فرد سرمایه گذارانجام میشود و هدف سرمایه گذار از این سرمایه گذاری، آن است که در مدیریت بنگاه مربوط نقش مؤثر داشته باشد.

از نظر آنکتاد^۲، سرمایه گذاری مستقیم خارجی عبارتست از سرمایه گذاری که متضمن روابط اقتصادی بلندمدت بوده و نشان دهنده منافع پایدار و کنترل واحد اقتصادی مقیم یک کشور شرکت مادر، بر واحد اقتصادی مقیم کشور دیگر، شعبه فرعی بنگاه مادر است.

سرمایه گذاری مستقیم خارجی، از سه مؤلفه سهام خارجی، سود مجدد سرمایه گذاری شده و وام بین شرکتی تشکیل شده است. سهام خارجی، به سهام خریداری شده توسط یک واحد تولیدی از یک کشور خارجی اطلاق میشود. سود مجدد سرمایه گذاری شده، سود (توزیع نشده یا توزیع شده) اما دوباره سرمایه گذاری شده سرمایه گذاران یک شرکت خارجی است. وام بین شرکتی، وام های کوتاه یا بلندمدت بین شرکتهای سرمایه گذاری و سازمانهای مرتبط با آنها می باشد (ملکی، ۱۳۸۲).

۳- اندازه بازار

اندازه اقتصادی بازار، که توسط تولید ناخالص داخلی کشور میزبان محاسبه می شود. تولید ناخالص داخلی (GDP) کشورها، بیانگر اندازه ی اقتصادی کشورها و هم چنین ظرفیت تولید آنها می باشد. هرچه اندازه یک اقتصاد بزرگتر و ظرفیت های تولیدی آن بیشتر باشد، امکان تولید بیشتر با هزینه کم تر فراهم می شود و در نتیجه در بازارهای بین المللی دارای مزیت نسبی خواهد بود. این موضوع باعث افزایش صادرات آن کشور میشود. از طرف دیگر باعث میشود بازار داخلی قدرت جذب محصولات خارجی را داشته باشد. در نتیجه میزان تجارت خارجی آن کشور افزایش می یابد. بنابراین در معادله جاذبه انتظار می رود با افزایش تولید ناخالص داخلی کشورها، تجارت دوجانبه بین آنها افزایش یابد.

تولید ناخالص داخلی یا GDP یکی از مقیاس های اندازه گیری در اقتصاد است. تولید ناخالص داخلی در برگیرنده ارزش مجموع کالاها و خدماتی است که طی یک دوران معین، معمولاً یک سال، در یک کشور تولید می شود. در این تعریف منظور از کالاها و خدمات نهایی، کالا و خدماتی است که در انتهای زنجیر تولید قرار گرفته اند و خود آنها برای تولید و خدمات دیگر خریداری نمی شوند.

^۱. International Monetary Found(IMF)

^۲. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

۴- فاصله جغرافیایی

فاصله بین دو کشور عامل مهمی در الگوهای جغرافیایی تجاری است. فاصله، هزینه مبادلات بین المللی کالاها و خدمات را افزایش می دهد. علاوه بر فاصله، هزینه های تکمیل کننده مبادلات بین مرزی نیز بازدارنده و مانعی در برابر تجارت محسوب می گردند. جدایی بیشتر دو شریک بالقوه تجاری و هزینه بیشتر تجارت دو طرفه سبب می شود که منافع حاصل از تجارت کاهش یابد^۱. در این تحقیق فاصله میان پایتخت های دو کشور به عنوان فاصله جغرافیایی به کیلومتر لحاظ شده است.

۵- ریسک ثبات سیاسی^۲

سرمایه گذاران بین المللی هنگام اتخاذ تصمیم برای سرمایه گذاری در یک کشور علاوه بر معیار سودآوری به معیار امنیت سرمایه گذاری نیز توجه ویژه دارند. از این رو جهت کسب اطلاعات لازم در خصوص سطح امنیت در یک کشور از آمار و اطلاعات مؤسسات برآورد کننده ی ریسک استفاده می کنند. یک از مؤسسات مطرح در این زمینه مؤسسه (IBC^۳) است که در سال ۱۹۸۰ در نیورک تأسیس شد. این مؤسسه از سال ۱۹۸۲ مجموعه ای از شاخص های امنیت سرمایه گذاری را تحت عنوان (ICRG^۴) منتشر می کند.

واحد اطلاعات اقتصادی اکونومیست ریسک اقتصادی کشورهای جهان را ما بین شاخص های صفر (کم ریسک ترین) و ۱۰۰ (پر ریسک ترین) تعیین می کند. واحد اطلاعات اقتصادی اکونومیست، برای تعیین ریسک سرمایه گذاری هر کشور از ۱۰ معیار ذیل استفاده می کند: ریسک امنیتی، ریسک ثبات سیاسی، ریسک کارایی دولت، ریسک نظام حقوقی و قوانین، ریسک اقتصاد کلان، ریسک تجارت و پرداخت های خارجی، ریسک سیاست مالیاتی، ریسک بازار کار، ریسک مالی و ریسک زیرساختاری. ما برای این ثبات از شاخص ICRG استفاده خواهیم کرد که ریسک بین المللی را اندازه گیری می کند.

۶- نرخ ارز

بیانگر ارزش نسبی واحدهای پول شرکای اصلی تجاری در مقایسه با ارزش پول داخلی می باشد.

^۱ P. Krugman

^۲ Political stability risk

^۳ Investment Business With Knowledge

^۴ International country risk guide

۹-۱- روش تجزیه و تحلیل داده ها و ابزارهای تحقیق

داده ها و اطلاعات آماری مورد استفاده در این تحقیق، با استفاده از روش هم انباشتگی پدرونی و روش تخمین VECM مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد. نرم افزار مورد استفاده جهت تخمین مدل و تجزیه و تحلیل داده ها نیز Eviews7 می باشد.

۱۰-۱- جامعه آماری تحقیق و دوره زمانی مورد مطالعه

روش جمع آوری آمار و اطلاعات در این مطالعه به صورت اسنادی و کتابخانه ای می باشد. در این تحقیق، داده های مربوط به صادرات کالاها از داده های موجود در پایگاه داده ای سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران و سازمان سرمایه گذاری آنکتاد و داده های مربوط به جریان ورودی سرمایه گذاری مستقیم خارجی از آمارهای منتشر شده در سایت آنکتاد و سازمان سرمایه گذاری و کمکهای اقتصادی و فنی ایران در سال ۲۰۱۲ به صورت میدانی گرفته شده است. داده های نرخ ارز از آمارهای منتشر شده صندوق بین المللی (IMF^۱) در سال ۲۰۱۲ (IFS, 2012^۲)، و سایت آنلاین (WDI) و داده های تولید ناخالص داخلی از آمارهای منتشر شده در سایت صندوق بین المللی پول با عنوان چشم انداز (WEO^۳) در سال ۲۰۱۲ به دست آمده است و همچنین داده های مربوط به ریسک ثبات سیاسی با استفاده از شاخص ICRG از سایت PRS Group به مبلغ ۴۵۰ دلار خریداری شده است. لازم به ذکر است که تمام این داده ها به قیمت ثابت ۲۰۰۵ بوده و بر حسب میلیون دلار می باشد. جامعه آماری مورد مطالعه کشور ایران و کشورهای طرف عمده تجاری ایران در حیطه قاره آسیا را بر طبق میزان رابطه تجاری با این کشورها و موجود بودن داده های مناطق مورد نظر کشورهای: ترکیه، چین، ژاپن، مالزی و آذربایجان را در نظر گرفته ایم و داده های جمع آوری شده با استفاده از آمار توصیفی طی دوره ۲۰۱۰-۱۹۹۰ مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱۱-۱- محدودیت های تحقیق

عدم وجود آمار و اطلاعات دقیق از مهمترین محدودیت های این تحقیق می باشد. این محدودیت در کلیه مطالعات داخلی و خارجی مرتبط با موضوع وجود داشته است. توجه به اینکه در بررسی عوامل مؤثر بر تجارت

^۱. International Monetary Found(IMF)

^۲. International Financial Statistics(IFS), 2005, CD ROM

^۳. World Economic Outlook(WEO)